

Trykket i Dagbladet 22.1.2007

Fremtidens tenkemåte

Av Arne Næss og Petter Mejlænder

Vi lever på en ufattelig nydelig liten planet. Men vår eksistens som mennesker er truet. Hvis vi skal overleve må vi lære oss å tenke annerledes. Fremtidens tanker må være naturlojale. De må omfatte alle mennesker. Alle levende vesener. For alt levende liv har en egenverdi.

Dypøkologi er en tenkemåte for fremtiden. Den kan hjelpe oss å finne alternativer til det som i dag synes å være livsfarlig og uforpliktende tankeløshet. Dypøkologi er en form for moralsk alvor, basert på analyse og vitenskap. I bunn og grunn tar dypøkologien sikte på å avklare hva livskvalitet er og hvilke varige gleder vi kan ha som mennesker. Derfor er dypøkologi også fantasi og lek. Men i kjernen er dypøkologi en *holdning*. En forpliktende holdning.

Tenkning og liv

Tenkning er liv. Når livet er truet er også tenkningen truet. Det er derfor vår tenkning må endres. For det er livet det står om: Livet på jorden og tenkningens eksistens.

Uten tenkning står ikke livet til å reddes. Og uten liv står ikke tenkningen til å reddes. Det er derfor vi mener tenkningen må være livs- og naturlojal. Ikke som en romantisk naturidealisme, men som konsekvent vitenskapelig basert realisme.

I bunn og grunn dreier fremtidens tenkning seg om å finne svar på følgende spørsmål: *Hvordan skal flest mulig levende vesener ha en best mulig eksistens i all overskuelig fremtid?*

Dét er vår historiske utfordring.

Hva er dypøkologi?

Dypøkologi er en metode for å forstå og undersøke livet på jorden. Prefikset ”dyp” er ikke noe annet enn en verbal metafor. Den signaliserer at vår forståelse er gjennomtenkt, og at vi er innstilt på å følge denne tankegangen enda ”dypere”. Det vil si; stille enda flere kritiske spørsmål på jakten etter de beste svarene.

Med ”økologi” mener vi først og fremst at levende vesener, inkludert menneskene, er gjensidig avhengige av hverandre, og at det finnes grenser for hva naturen kan tåle av menneskelig aktivitet og frihet. Menneskene har, på flere områder, allerede presset naturen over grensene for det uopprettelige (flere arter har allerede dødd ut). Derfor er den dypøkologiske tenkejusteringen presserende. Stadig oftere står vi ved grenselinjer som krever valg. Klare valg.

Vi tror det er mulig å snu den naturødeleggende utviklingen. Og vi tror snuoperasjonen, med en påfølgende begrensning av menneskelig aktivitet, ikke trenger å redusere vår livskvalitet som mennesker. Tvert imot.

På dette området, liksom på mange andre, er det mulig -- og nødvendig -- å være optimist. For **positiv tenkning** setter i gang positive prosesser, som lettere vil kunne åpne for ideer og resultater som stemmer over ens med vår menneskelighet.

Spørrelyst

Dypøkologien er ikke hogget i stein. Den er udogmatisk og fri, og under stadig utvikling. Dypøkologiens kjennemerke er en umettelig og utrettelig spørrelyst; en spørrelyst som ikke dempes av tilfredsstillende svar.

Hovedsaken er at vår forståelse og kunnskap øker. Og at kunnskapen, ved siden av å orientere oss mot nye spørsmål og nye svar, til en hver tid forsøker å gi oss praktiske løsninger. Som igjen kan avløses av nye og bedre alternativer. Med hver erfaring, eller hvert vitenskapelige fremskritt, kommer vår innsikt ett skritt videre.

Drivkraften i denne ”dype” tenkningen er altså troen på at menneskene ikke er ved veis ende når det gjelder kunnskap og trivsel. Vi tror heller ikke at vi kommer dit. Dypøkologien mener at det å være et menneske er *en mulighet til å være på vei mot noe som er bedre*. Det er vesentlig at dette ”bedre” ikke bare gjelder for meg og min gruppe, men for alle mennesker, i all overskuelig fremtid.

Det særegne ved mennesket

Det særegne ved mennesket er at vi kan tenke oss frem til alternative løsninger. Derfor har mennesket et større ansvar enn andre levende skapninger.

Det forklarer hvorfor begrepet *medmenneske* er så viktig i dypøkologien. Ethvert spørsmål og ethvert svar må ta hensyn til medmenneskene. For dypøkologien er medmenneskene det samme som ”alle mennesker”. Nasjonale grenser, hudfarge, religion og etnisitet er av underordnet betydning.

Men tankegangen går lenger enn som så. Dypøkologien vil det beste for *alle levende vesener*. Også ikkemenneskelige vesener har en egenverdi. Også de må sikres et best mulig liv. En verdighet.

Vi mener ikke at mennesker og dyr er likeverdige. Vi mener kun at menneskene ikke kan påberope seg noen som helst rett til å se på andre levende vesener som midler, og bare det. Og vi ser ikke på mennesket som ”natur”. Mennesket befinner seg *i* naturen. Og må oppføre seg best mulig i naturen. Dypøkologer vil derfor **ikke** si: **Du skal ikke drepe**. Dypøkologer vil spørre: Er det nødvendig å drepe? Eller: Er det nødvendig å drepe så mange? Av det følger at vi har rett til å begrense andre skapningers utfoldelse; men vi har ingen rett til å tilføre dem unødige plager eller utslette dem.

Livskvalitet

Livskvalitet er et grunnleggende begrep for dypøkologien. Vi må aldri slutte å spørre oss selv: Hva er livskvalitet? Hva slags opplevelser gir størst livskvalitet? Og: Hvordan er forholdet mellom vår livskvalitet og andres?

Livskvalitet er heller ikke noe endelig bestemt. Det er ikke en klart definert norm, som vi kan måle utviklingen i forhold til. Begrepet livskvalitet stiller krav til oss om at tenkningen vår, og den utviklingen vi støtter, må orientere seg mot en kvalitativ forbedring av livsforholdene på jorden.

Vi tror at livskvalitet og livsglede er to sider av samme sak. Større livskvalitet vil kunne føre til større glede og trivsel. Og omvendt. Økt glede og trivsel er sentrale mål for dypøkologien.

Vi mener at **trivselen** øker med aktivitet og utfoldelse, og den øker når fysiske og psykiske ubehag minsker. Det er derfor gleden ved utfoldelse må måles opp mot faren for fysiske og psykiske lidelser og skader. Fysisk aktivitet, lekenhet og nysgjerrighet er viktige trivselsfaktorer i alle aldre.

Vi mener det er viktig å respektere den indre stemmen som sier ”Jeg har lyst til ...”, eller ”Jeg har ikke lyst til ...”. Det er derfor dypøkologien snakker om betydningen av ”gnist”. Uten gnist blir menneskelivet lett fattig og dødt. En varig kultur forutsetter både trivsel og gnist.

Sannhet

Vi tror at det ikke ligger en sammenhengende stabil og urokkelig kjerne av sannhet et sted *i* eller *over* eller *under* den virkeligheten vi opplever. Dypøkologi er med andre ord ikke dogmatisk eller metafysisk, og den er heller ikke religiøs i skrifttro forstand.

Dypøkologien vil derfor ikke kunne begrunne standpunkter eller svar ved henvisning til læresetninger eller ”Gud”. Dypøkologien er underveis i den erfarte verden.

Sannhet er noe vi til enhver tid leter etter. Sannhet er ”sannhetssøkning”; en verdistyrte prosess og etikk. Vår form for sannhet er et økologisk begrep, fordi det inngår i en kompleks natursammenheng som er i konstant utvikling.

Sannhetssøkningen vår er i dialog med den almene kunnskapsutviklingen, og formes av historiens gang. Derfor vil sannheten i dag alltid være noe annet enn sannheten i går og i morgen.

Trivselsfiksjoner

I dag trues vår livskvalitet fra alle kanter.

Først og fremst blir den motarbeidet av et umettelig begjær etter materielle ting og kostbare opplevelser. Vi kaller vår tids begjær ”umettelig” fordi det i stor grad er en industriell konstruksjon, og et substitutt, som i stadig nye varianter fører oss vekk fra enkle, varige og mer miljøvennlige ønsker og behov.

Mye av det vi omgir oss med er trivselsfiksjoner som rett og slett ikke virker bra på oss. Den økende teknologiseringen, som skulle gjøre livet lettere og bedre, gjør stadig oftere skade på både natur og mennesker. Antallet deprimerte, invalidiserte og syke mennesker øker. Giftskadene på dyr, mennesker og natur vokser i takt med produksjonen og mengdene med søppel vi etterlater oss. Likeledes blir krigsskadene verre med stadig mer utspekulerte ødeleggelsesvåpen.

For oss mennesker blir det vanskeligere å øyne sammenhengen mellom årsaker og virkninger. Hver eneste ulykke befinner seg i et uhyre komplisert årsaksmønster. Og mistrivsel pakkes umiddelbart inn i nye trivselsfiksjoner, som forlenger eller forsterker mistrivsel.

Smerte og eksistensiell nød blir i seg selv viktige forutsetninger for økt motagelighet for nye trivselsfiksjoner og for den økte materielle produksjonen, som dagens kultur bygger på. Av den grunn viser det seg ofte å være mektige økonomiske interesser som bidrar til å opprettholde vår mistrivsel.

Kampen om fremtidens tenkemåte er derfor en reell maktkamp. Vi står midt oppe i en ideologisk verdistrid, som omfatter alle sider ved menneskelivet. Vi må forstå at det er mektige ideologiprodusenter som tjener på den skadelige konsumensrettingen og den tiltakende fattigdommen. Og da tenker vi ikke bare på en økonomisk og fysisk fattigdom, men kanskje vel så mye på den eksistensielle fattigdommen.

Den almene kortsiktigheten og profittthungeren i vår tids tankemønstre fører oss i stramme tøylar mot en forverring av menneskenes livskvalitet. I verste fall går vi i flokk og følge mot en total kollaps og en utslettelse av alt liv på jorden.

Meningen med livet

Flere og flere av oss mister kontakten med hva det vil si å være *menneske*. Tingene, stresset og ideologiproduksjonen fjerner oss fra vår selvforståelse og vår menneskelighet. Vi mister troen på oss selv, og stenges på sett og vis inne i en kunstig livsform der det menneskelige taper og medmennesket stenges ute. Vi blir umennesker og umenneskelige fordi vår evne til å ta inn over oss vår egen og andre menneskers menneskelighet reduseres.

”Meningen med livet” er derfor et viktig uttrykk. Men også det kan være både forførende og avklarende.

Uttrykket er *forførende* fordi letingen etter ”meningen” kan få oss til nokså ukritisk å tro at det er ”noe” som gir livet mening. Noe vi ikke har. Noe vi kan kjøpe eller få eller finne. Noe som er ”der ute” et sted. Noe som bekrefter vår mangel på kontakt med vår egen menneskelighet.

Det er *avklarende* fordi det kan få oss til tenke grundigere igjennom hva som fortjener betegnelsen ”god mening”, og hva ”livet” og ”menneskelighet” egentlig er. Det er kun menneskene som kan stille dette spørsmålet. Derfor påhviler det mennesket et ansvar som andre skapninger ikke har.

Selv om dyr og andre levende vesener er omfattet av den dypøkologiske tenkemåten, må vi akseptere at *mennesket er noe unikt*. Hvis forholdene settes på spissen, må vi innse at mennesket har en forrang fremfor andre skapninger.

At vi kan styre og forandre vår skjebne er et vesentlig innslag i ”meningen med livet”. Meningen med livet er *å gi livet mening*. Meningen med livet er å være aktive på en måte som tilfører oss og andre mennesker større livskvalitet.

Menneskeverdige

Vi synes også det er fruktbart å snakke om ”det menneskeverdige”. Det menneskeverdige samfunn, det menneskeverdige liv osv. Krig, for eksempel, er ikke menneskeverdige, slik vi ser det.

Krig er nemlig ikke en blivende tilstand. Krig er bare et middel for å oppnå noe vi mener er menneskeverdig. Men krig viser seg å være et middel som sjelden fører frem. Alt for store ressurser brukes på å utvikle våre evner til å ødelegge. Vår evne til forsoning og fred lider under det. Det henger sammen med vår tidshorisont; krigsinnsats er kortsiktig og gir raskt synlige løsninger; fredsarbeid krever tid og gir sent resultater. Dypøkologien har en lang tidshorisont.

Det er evnen til å bistå og hjelpe våre medmennesker til en kvalitativt bedre levemåte, som avgjør fremtiden for menneskeheten. Mange vet det, likevel gjør vi for lite for å utvikle den evnen. I samfunnsregnskapet blir krig noe verdifullt fordi våpenproduksjonen øker handelen og BNP. Samarbeid derimot resulterer i helt andre produkter og verdier; en menneskeverdi, som må måles på en helt annen måte.

Strengt reguleringer

Med en fri kapitalistisk konkurranseøkonomi og en fortsatt høy global befolkningsvekst, regner vi med at forskjellene og konfliktpotensialet i verden øker. Derfor må fremtiden underlegges strenge reguleringer.

Vi må ta hånd om verden. "Å ta hånd om verden" betyr at vi anstrenger oss for å hjelpe medmennesker til det de trenger; for eksempel ren luft og rent drikkevann, og at vi stanser spredningen av AIDS, som mange steder tar livet av flere mennesker enn malaria. Å ta hånd om verden betyr at vi gjør det som er nødvendig for å stanse oppvarmingen av kloden.

Selv de mest velstående blant oss forstår at det må skje dyptgripende forandringer i menneskenes levemåte. Og at endringene må omfatte oss alle. Det styrker vårt håp.

Forpliktende lover

Vi mener derfor det er avgjørende å videreutvikle forpliktende internasjonale lover og regler. Så lenge forurensningen, pengestrømmen, korrupsjonen, mange sykdommer og vareflyten er global og internasjonal, må også lovene kunne nå like langt. De må iverksettes effektivt, håndheves og justeres, og de må ha samme gyldighet i alle land og blant alle folkegrupper.

En amerikaner kan ikke lenger forbruke hundre ganger så mye olje som en asiat. Sånn ser ikke en dypøkologisk fremtid ut. På ett eller annet tidspunkt, som ikke kan ligge så langt inne i fremtiden, må alle enkeltmennesker være underlagt de samme restriksjoner og ha de samme muligheter.

Da blir det uvesentlig om menneskene som bebor et land, for eksempel Norge, er født der eller ikke. Det som betyr noe er om de overholder reglene og behandler hverandre som medmennesker; om de føler et reelt og forpliktende ansvar for livet på jorden.

I det perspektivet spiller den etniske nordmannen en underordnet rolle.

Næring og liv

Vi tror næringslivet lett vil kunne tilpasse seg slike regler. Skiller vi de to stavelene fra hverandre, får vi ordene "næring" og "liv". Ingenting kan gi oss bedre holdepunkter for fremtiden. Fremtiden må være næringsrik i aller videste forstand, og den må bidra til liv i aller videste forstand.

På grunn av den eksepsjonelle rikdom mener vi det påhviler Norge et særlig dypøkologisk ansvar. Vi har en historisk mulighet. Vi har fått hodet over vannet og kan bruke forstanden på en måte som historien ennå ikke har sett. Viljen til forandring vokser seg sterkere hver dag. Kursendringen er allerede i gang. Og det er naturlig å spørre: Hva annet skal vi bruke velstanden til enn å utvikle vår klokskap? Det motsatte?

En dypøkologisk tenkemåte bidrar til at kursendringen blir en kontinuerlig prosess. Vi vet at vi må dit. Men vi utsetter kursjusteringen, fordi vi tror den vil være ubehagelig. Vi vet også at vi egentlig ikke har noe valg. For dersom vi ikke tar styringen, blir endringene påført oss som et rendyrket tvangsregime – eller som en katastrofe vi ikke kan rømme fra.

Vi tror på vår evne og vilje til ta hånd om fremtiden. Vi tror også at de fleste mennesker forstår at en dyptgripende endring vil gjøre livet bedre for menneskene.

Vi *kan* skape oss selv. Det er realistisk. Men det forutsetter at språket, samt holdningene som språkbruken vår uttrykker, endres. Alle historiske epoker har erfart hvordan ord og betydninger springer ut og visner. Nå må vi finne våre ord og fremtidens betyninger.

Her hviler det et stort ansvar mediene og politikerne. Alle institusjoner og personer som anvender språket for å finne løsninger må bidra. Premissene, verdiene og målene våre må tydeliggjøres. Vi må bli mer bevisste -- og ikke minst føle det gjennom vår eksistens som mennesker -- hvordan hver og en av oss, hver eneste dag, skaper fremtiden, og at vi lever i og med naturen, og berikes av det.

Det er fremtidens tenkemåte.